پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، انجمن مطالعات جهان اسلام
فصلنامه علمی (مقاله علمی – پژوهشی) پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، سال یازدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۰، صص ۱۳۸ – ۱۱۷

DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۱۰۱۰۶

الکترونیکی شدن انتخابات و گذار به دموکراسی
مطالعه تطبیقی پیامدهای این فرآیند در ایالات متحده و ایران

بابک آذرباد[۱]
محمد جواد حق شناس[۲]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۲۱

چکیده

در هر کشوری، یکی از علائم حرکت به سمت دموکراسی، گرایش به انتخابات و ایجاد امنیت و شفافیت در انتخابات است. خاستگاه نظام‌های سیاسی، نقش مردم در سیاست و حکومت، فرایند و میزان اثرگذاری شهروندان در تصمیمات سیاسی و در نهایت نظام‌های انتخاباتی در کشورها عناصری است که مختصات «انتخابات» را مشخص می‌کند. انتخابات الکترونیکی شامل ابزارهای الکترونیکی است که برای اخذ و شمارش آراء به کار می‌روند. هدف از پژوهش حاضر، بررسی تطبیقی پیامدهای فرآیند انتخابات الکترونیک در ایالت متحده و جمهوری اسلامی ایران است. در این پژوهش از روش کتابخانه‌ای برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شد. پرسشی که در پژوهش مطرح می‌شود، این است که الکترونیکی شدن انتخابات چه تاثیری در دموکراتیزاسیون دارد؟ لذا دو فرضیه در این بحث مطرح می‌شود: ۱. انتخابات الکترونیکی در آمریکا به دلیل توسعه یافتگی سیاسی و ساخت دموکراتیک تأثیر چندانی بر کیفیت و گسترانگی دموکراسی ندارند. ۲. در ایران؛ الکترونیکی شدن فرآیند انتخابات به دلیل افزودن بر امنیت انتخابات، تسهیل آن و شفاف سازی می تواند در فرآیند گذار به دموکراسی تأثیر مثبتی معنا دار داشته باشد. یافته‌های پژوهش، فرضیات مطرح شده را تایید کردند. نتایج نشان داد که اگر در جمهوری اسلامی ایران روند انتخابات الکترونیک اجرا شده و سرعت بگیرد، می‌تواند علاوه بر اینکه امنیت را افزایش می‌دهد، شفافیت و اعتماد را نیز به همراه داشته باشد.

واژه‌های کلیدی: انتخابات الکترونیک، شفافیت، گذار به دموکراسی، مشارکت انتخاباتی، دموکراسی الکترونیکی.

۱. دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران. azarbad1347@gmail.com
۲. استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
haghshenasorg@gmail.com

Copyright © 2010, SAIWS (Scientific Association of Islamic World Studies). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

۱. مقدمه

آوردگاه های نظام‌های سیاسی، نقش شهروندان در سیاست و حکومت، فرایند و میزان اثرگذاری آنها در تصمیمات سیاسی و در نهایت نظام‌های انتخاباتی در کشورها عناصری است که مختصات «انتخابات» را مشخص می‌کند. با این حال، معنای انتخابات در همه جا یکسان است.

انتخابات یکی از اصلی ترین عناصر و مفاهیم ادبیات و گفتمان مردم سالاری است. واژه انتخابات البته تنها منحصر و مرتبط با مردم سالاری نیست و در حکومت های پادشاهی و آریستوکراتیک یعنی حکومت جمعی بر جوامع نیز کاربردهای خاص خود را دارد و بارها انتخابات نه در قاعده هرم اجتماع که در سطوح فوقانی آن خط سیر سیاست و حکومت در کشورها را تعیین کرده است.

به طور کلی انتخابات[1] را می توان گزینش از میان بدیل های مختلف سیاسی تعریف کرد که پیش روی انتخاب کنندگان قرار می گیرد. تعریف دیگر اینکه انتخابات فرایند تشخیص اصلی ترین و پرطرفدارترین اراده یا مطالبه نزد افراد صاحب حق رای در جوامع است که طبق قوانین موجود برای یک تصمیم خاص و منفرد یا تعیین نمایندگان مردم جهت احراز مناصب و مصادر تصمیم گیری طی یک دوره مشخص صورت می گیرد.(ایرنا: ۱۳۹۸)

انتخابات الکترونیکی[2] سیستم انتخاباتی است که به رأی دهنده این امکان را می دهد تا با بالاترین ضریب امنیتی و حفاظتی، رأی خود را به صورت الکترونیکی ارائه کند. در سال ۲۰۰۴ برآورد شد که در جریان برگزاری انتخابات ریاست جمهوری در آمریکا، حدود ۳۰٪ از جمعیت رأی دهنده این کشور از فرم های ویژه الکترونیکی استفاده کرده اند که شامل ثبت مستقیم از طریق تماس دست با صفحه نمایش یا اسکنرهای اُپتیکی بوده است. (تابناک: ۱۳۹۶)

مقاله‌ی پیش رو بدنبال پاسخ به پرسش و فرضیات به چگونگی انتخابات الکترونیکی در زمینه‌ی گذار به دموکراسی، ابتدا به ساز و کار انتخابات سیاسی و تاثیر آن در برقراری و تثبیت مردم‌سالاری‌های پایدار ارزیابی گردد و آن‌گاه فرایند الکترونیکی شدن انتخابات و اثربخشی خاص آن بر سازوکار شفافیت سازی در فرآیندهای انتخاباتی نیز مورد ارزیابی قرار گیرد در این راستا لازم است هم چنین با توجه به ماهیت موجود در این پژوهش، پژوهشگر برای کسب اطلاعات از روش کتابخانه‌ای استفاده کرده است. در روش کتابخانه‌ای، پژوهشگر از کلیه اطلاعات موجود در کتب، مقالات و سایت‌های معتبر استفاده خواهد کرد و از این طریق به تجزیه و تحلیل اطلاعات موجود می‌پردازد. و همچنین در مقابال دو فرضیه

1. Election
2. E-voting

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

مطرح شده، پاسخ دهیم:

۱. انتخابات الکترونیکی در آمریکا به دلیل توسعه یافتگی سیاسی و ساخت دموکراتیک تأثیر چندانی بر کیفیت و گسترانگی دموکراسی ندارند

۲. در ایران؛ الکترونیکی شدن فرآیند انتخابات به دلیل افزودن بر امنیت انتخابات، تسهیل آن و شفاف سازی می تواند در فرآیند گذار به دموکراسی تأثیر مثبتی معنا دار داشته باشد.

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

ابتدا به بسط مفهوم نهادگرایی[1] در عرصه‌ی سیاسی می‌پردازیم؛ سپس ضمن طرح اجمالی مفهومی دموکراسی در نگاهی به انواع تجربه‌شده آن نظریه‌های گذار به دموکراسی را نیز به فراخور نیاز خود در این پژوهش بررسی خواهیم کرد.

نهادگرایی

نـهاد مـجموعه نسبتا با ثباتی از قواعد و کردارهاست که رفتار مناسب را برای گروههای خاصی از بازیگران و در شرایط خـاص تـعریف می‌کند. این قواعد و کردارها ریشه در سـاختارهای مـعنا و طرح‌های تـفسیری دارنـد کـه به مشروعیت بخشی و تـبیین هویت‌های خاص و قواعد و کردارهای همبسته با آنها کمک می‌کنند(مارش[2]، ۱۹۹۹: ۳۰۸).

نظریه نهادگرایی تفسیری هماهنگ از دولت به مـثابه بـازیگر اصلی تصمیم‌گیر در حوزه‌ی سیاست بر اساس مجموعه منحصر به فردی از مکانیسم‌ها و سازوکارهای عـلمی-نـهادی ارایـه می‌دهد، چرا که هم به عنوان بازیگر و هم به عنوان ساختار مفهوم‌پردازی می‌شود. به گـفته یانگ[3] دولت خود به عنوان یک چارچوب نهادی رابطه‌ای تکمیلی با چارچوب‌های نهادی دیـگر دارد و یا حتی ممکن اسـت آنـها را تأمین مالی کند و یا به طرق دیگر همکار آنها در امور مختلف شود این زمانی است که چارچوب‌های نهادی با یکدیگر تلاقی می‌کنند(جاسانوف[4]، ۲۰۰۴ : ۵۴).

در رویـکرد نهادگرایانه به شهروندان اجازه داده می‌شود تا در فرآیند تصمیم‌گیری از طریق پذیرش

1. Institutionalism
2. March
3. yang
4. Jasanoff

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

یا ارزیابی خطرات یک تصمیم مشارکت کنند. رهبران در این بستر نهادی بهتر می‌توانند منازعات را از طریق آموزش‌های تعاملی مدیریت کنند که شامل تساهل در برابر گروه‌های علاقه‌مند و در حال ظهور، استقرار انگیزه‌ها و ساختارها با هدف تشویق، توسعه و تأمین هزینه‌های تحقیقات نهادی-گروهی در همه اشکال آن و در نهایت ساخت فضا و حوزه‌ای عمومی که در آن هویت‌ها و تحقیقات دوشادوش یکدیگر پیش می‌روند و همزمان مورد بحث واقع می‌گردند(گنوا[1]، ۲۰۰۳: ۱۱۲).

نظریه های گذار به دموکراسی

برخی از نظریه پردازان دموکراسی را ابزاری سودجویانه برای کمک به تأمین والاترین هدف سیاسی یعنی آزادی به شمار می آروند (هلد،۱۳۷۸:۳۷۸-۳۷۰). مهم‌ترین امتیاز دموکراسی بر دیگر انواع حکومت،آن است که می‌توان به وسیله آن حکام ناشایست و فاسد را از کار برکنار کرد. (پوپر ،۱۳۸۰:۹۵۷) . دموکراسی با اصل عمومی حاکم براندیشه او یعنی باز بودن جهان و غیر قطعی و ناتمام بودن همه حقایق نسبتی اساسی دارد (پوپر[2] ،۱۳۷۶:۱۱۹).

از تمامی نظریه پردازان مذکور نگاه ساموئل هانتینگتون به مقوله ی دموکراسی به ویژه به فرایندهای گذار برای ادامه سخن ما پراهمیت تر خواهد بود. هانتینگتون در کتاب مشهور خود با عنوان «موج سوم: گذار به دموکراسی در پایان سده‌ی بیستم» زمینه های اقتصادی ،اجتماعی وسیاسی گذار به دموکراسی را بررسی نموده و سه موج دموکراسی را از زمان شکل‌گیری نظام‌های دموکراتیک در اروپا تاکنون از یکدیگر تفکیک کرده است (هانتینگتون[3] ،۱۳۷۳:۱۷-۲۵). غیر از این؛ در خصوص گذار به دموکراسی نیز نظرات فراوان دیگری هم ایراد شده است. برای مثال از نگاه لیپست در کشورهای در حال توسعه‌ی جدید که معمولا قدرت اقتصادی و سیاسی در انحصار اقلیت کوچکی قرار دارد و دولت مهمترین منبع سرمایه، درآمد، قدرت و منزلت است بنیان نهادن نظام دموکراسی با مشکلات زیادی مواجه است(لیپست[4]، ۱۳۸۶: ۱۴).

لفت‌ویچ نیز در همین زمینه اعتقاد دارد که توسعه‌ی اقتصادی، خواه در فضای سیاسی دموکراتیک باشد یا نه می‌تواند در دراز مدت به خلق دموکراسی بینجامد(لفیتویچ[5]، ۱۳۸۳: ۵۰)ساموئل هانتینگتون

1. Geuna
2. Popper
3. Huntington
4. Lipstick
5. Lfytvych

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

در کتاب موج سوم با شمارش عوامل مختلف و مؤثر در دموکراسی شدن معتقد است که در میان علل دموکراسی شدن، توسعه‌ی اقتصادی نقش مهم و تأثیرگذاری دارد. (هانتینگتون، ۱۳۷۳: ۶۹). دانیل لرنر نیز گسترش مشارکت سیاسی به‌عنوان شاخص اصلی دموکراسی را مستلزم وقوع چند مرحله توسعه‌ی پیاپی به ویژه گسترش شهرنشینی، آموزش و توسعه‌ی وسایل ارتباط جمعی دانسته است.

به نظر برخی از نویسندگان، فرهنگ سیاسی دموکراتیک موجب شکل‌گیری زندگی سیاسی دموکراتیک می‌گردد. بر اساس نظریات آنان اگر فرهنگ سیاسی دموکراتیک در جامعه‌ای به‌وجود آید و افراد با ارزش‌های دموکراسی آشنا شوند و خو بگیرند می‌توانند دموکراسی را برقرار سازند. به‌عنوان نمونه در فرهنگ پروتستانی، به جهت تقویت ارزش‌هایی مانند فردگرایی، استعداد شکل‌گیری نظام دموکراتیک بیشتر است، در حالی‌که کاتولیسیسم هم به جهت ارزش‌های اقتدارگرایانه و هم به جهت سازمان سلسله مراتبی و غیردموکراتیک خود مناسبت چندانی با دموکراسی ندارد. (کدیور، ۱۳۸۶: ۶۹) هارولد لاسول نیز وجود «شخصیت دموکراتیک» را شرط اساسی تحقق دموکراسی می‌داند؛ در مقابل شخصیت اقتدارطلب که مشارکت کمتری از خود نشان می‌دهد. لیپست نیز در تحقیقات خود پیرامون عوامل شکل‌گیری دموکراسی نقش عوامل فرهنگی در ترویج دموکراسی را مهم‌تر از نقش عوامل اقتصادی دانسته و معتقد است که شرط شکوفایی دموکراسی این است که شهروندان و نخبگان سیاسی، آزادی بیان، آزادی اجتماعات و آزادی مذهب و آزادی مطبوعات را بپذیرند و در نتیجه به آثار حاصل از این فرهنگ یعنی قوانین، مقررات، سیاست‌ها و نتایج انتخابات احترام گذاشته شود؛ هرچند خوشایند و مطلوب آنان نباشد. این فرهنگ یک شبه به دست نمی‌آید بلکه باید تدریجی باشد و تجربه نشان داده است که انقلاب و آشوب ابزار مناسبی برای استقرار فرهنگ سیاسی دموکراتیک نیست(لیپست، ۱۳۶۶: ۱۶)

آدام پرزورسکی دموکراسی را نتیجه‌ی مصالحه و سازش طبقاتی می‌داند و گوران تربورن دموکراسی را نتیجه‌ی مبارزه و پیروزی طبقات کارگری می‌داند هم از جمله این نظریات می‌باشد. (بشیریه، ۱۳۸۷: ۴۴).اما برخی از نظریه‌پردازان به‌جای تأکید بر ساختارها بر نقش کنش‌گران و بازیگران فعال تأکید کردند. مطالعات لاری دیاموند و خوان لینتز درباره‌ی گذار به دموکراسی در آمریکای لاتین از این دست است. (دیاموند، ۱۳۸۶: ۱۵۵) فیلیپ اشمیتر و تری کارل نیز در تحقیق خود پیرامون گذار به دموکراسی در کشورهای آمریکای لاتین و اروپا بر نقش بازیگران و نوع شیوه‌های عمل سیاسی در فرایند گذار تأکید بیشتری دارند تا بر ساختارها و پیشینه‌ی تاریخی و یا فرهنگ مرسوم(بشیریه، ۱۳۸۶: ۲۴-۲۰).

در جایی دیگر؛ هانتینگتون با تأکید بر نقش محوری دولت ـ ملت‌ها و بقا و استمرار آنها در پی جهانی

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی ـ پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

شدن، از گسترش ساختارهای دموکراتیک در پی وقوع تحولات نوین جهانی سخن گفته است(بلانترو اسمولار[1]، ۱۳۸۳: ۵۴). پیروان مکتب نظام جهانی نیز که به پیروی از والرشتاین سعی دارند مسائل سیاسی را در چارچوب نظام جهانی بفهمند بر یک گذار دموکراتیک همچون موجی جهانی تأکید دارند که موجب افزایش عقلانیت در ابعاد مختلف نظام جهانی و به دنبال آن توسعه‌ی دموکراسی می‌شود. گذار به دموکراسی از نظر آنان ریشه در ماهیت و مکانیسم تعاملات جهانی دارد(خبیری، ۱۳۸۲: ۱۵۸).

بررسی نظام انتخاباتی در ایالات متحده و ایران

با توجه به اهمیت جایگاه رئیس جمهوری در نظام ریاستی آمریکا، مهم‌ترین پروسه انتخاباتی این کشور مربوط به فرایند گزینش رییس جمهوری است که بر اساس سیستم پیچیده «کالج انتخاباتی» یا «رای الکترال[2]» و به شیوه انتخابات غیرمستقیم برگزار می‌شود. سیستم حقوقی ایالات متحده آمریکا در خانواده نظام حقوقی کامن‌لا[3] قرار می‌گیرد که ریشه در تاریخ تسلط انگلیسی‌ها و نظام حقوقی آنان بر مستعمرات سیزده‌گانه دارد. این مستعمره‌ها در قرن شانزدهم و هفدهم برمبنای اصول سیاسی و حقوقی حاکم بر بریتانیا تأسیس شدند و حتی پس از کسب استقلال نیز به پیروی از نظام حقوقی کامن‌لا ادامه دادند. مبنای اصلی نظام حقوقی کامن‌لا بر آراء قضایی استوار است و قضات با آراء و احکام خود، رویه قضایی و یا قواعد حقوقی هنگامی جزو نظام حقوقی آمریکا قلمداد می‌شوند که دادگاه‌ها آنها را تفسیر و اجرا کنند و اگر سابقه‌ای وجود نداشته باشد، قضات باید خود از ادله حقوقی، احکام موردنظر را استخراج نمایند. شوئل[4]، ۱۳۸۳: ۲۱۶).

آنچه که نظام حقوقی آمریکا را منحصر به فرد کرده است، تفکیک بین حقوق دولت فدرال و حقوق دولت‌های ایالتی‌ست که موجب شده عملا دو سازمان قضایی موازی در ایالات متحده بوجود بیاید. برمبنای این تفکیک، اختیارات و صلاحیت‌های قضات فدرال و ایالت‌ها نیز از یکدیگر جدا می‌شود. هر ایالت یک نوع سیستم حقوقی جداگانه با سلسله مراتب حقوقی خاص خود دارد. به‌همین دلیل نمی‌توان یک سیستم واحد حقوقی با ساختار تشکیلات و منسجم و یگانه در ایالات متحده شناسایی کرد. برای درک واقعی نظام حقوقی آمریکا باید به سیستم حقوقی تک‌تک ایالت‌ها در کنار نظام حقوقی فدرال توجه داشت.

1. Blantro Osmolar
2. Electoral vote
۳. کشورهای مشترک المنافع بریتانیای کبیر
4. Sheweili

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

بـا تـصویب قـانون دادرسی در سال ۱۷۸۹ تلاش شد یـک قـانون کـامن‌لا واحد به‌عنوان کامن‌لا فدرال تدوین شود. کـامن‌لا فـدرال بیشتر جنبه عام و عمومی دارد اما قوانین مدنی و آئین دادرسی و مجازات‌ها در ایالت‌ها براساس شرایط فرهنگی و ریشه‌های تـاریخی آن ایـالت‌ها متفاوت است(همان منبع: ۲۱۷).

مجمع انتخاباتی در حـقیقت آخرین مرحله از روند طولانی و طاقت فرسای انتخابات ریاست جمهوری ایالات متحده آمریکا مـحسوب می‌شود. انتخابات رئیس جـمهور در ایـالات متحده آمریکا در حقیقت به صورت دو مرحله‌ای انجام می‌شود. مردم در روز انتخابات، از یکسو بطور مستقیم به نامزد ریاست جمهوری و معاون وی رأی می‌دهند و از سوی‌دیگر اعضای هیأت‌های انتخاباتی را برمی‌گزینند.

براساس اصل دوم قانون اساسی ایالات متحده آمریکا و قوانین هر یک از ایالات ،تـعداد اعضاء هیأت‌های انتخاباتی هر ایالت معادل مجموع تعداد نمایندگان مجلس نمایندگان ایالات متحده آمریکا و سناتورهای همان ایالت است. هرچه ایالتی پرجمعیت‌تر باشد، تعداد اعضاء هیأت‌های انتخاباتی آن نیز بیشتر خواهد بود. بـه هـمین دلیل نقش ایالت‌هایی نظیر کالیفرنیا، تگزاس و نیویورک به نسبت ایالت‌هایی همانند یونا، وایومینگ و یا مونتانا در انتخاب رئیس جمهور آمریکا به مراتب بیشتر است.

در این ساختار انتخاباتی مـهم‌ترین عـامل در پیـروزی و یا شکست یک نامزد، تعداد آرای مـردمی آنـان نیست، بلکه میزان کسب آرای هیأت‌های انتخاباتی سرنوشت انتخابات را رقم می‌زند. هر نامزد بـرای پیـروزی در انتخابات ریاست جمهوری از مجموع ۵۳۸ رأی بـه حـد اقل ۲۷۰ رأی انـتخاباتی نـیاز دارد تـا بتواند به کاخ سفید راه یابد. بـه هـمین دلیل ممکن است فردی به آرای مردمی کمتر به پیروزی دست یـابد، درحـالی‌که رقیب وی، رأی مردمی بیشتری بدست آورده باشد.

نظام حقوقی انتخابات در ایران بر پایه اصل‌های قانون اساسی، گزاره‌های قانونی و رویه‌های انتخاباتی بنیاد گرفته است. این سه خاستگاه، در طول هم جای می‌گیرند و گزاره‌های قانونی پیرو قانون اساسی و رویه‌های انتخاباتی نیز پیرو قانون عادی و قانون اساسی‌اند.

بررسي حقوقي نظام انتخاباتي در ايران ، در همان گـام نـخسـت دو چـالش را پـيش مـي كشـد: نخست انباشتگي قوانين انتخاباتي و دوم كـاستي هـاي اين قوانين . انباشتگي قوانين عـادي بـدون در نظر داشتن مصوبه هاي پيرامونی مانند ديدگاه هـاي تـفسيري شـوراي نگهبـان و يـا آيـين نامـه هـا در حـوزه انـتخابات بيش از انـدازه بـوده اسـت . با آنكه نظام انتخاباتي در ايـران پيشـينه اي بـيش از يـک‌سده دارد و جامعه و دولت ايراني بارها انتخابات را آزموده و از اين در نيازي به قانون هاي پيـاپي و دنباله دار نـبوده ،

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

ولي پس از انـقلاب بيش از هشتاد قانون عادي درباره انـتخابات تصويب شده كـه نـيمي از آنـ ها درباره انتخابات مجلس شـوراي اسـلامي است. سه قانون اصلي درباره نظام انتخابات مجلس شوراي اسـلامي در سـال هـاي ۱۳۵۸، ۱۳۶۲ و ۱۳۷۸ و نـزديـک بـــه بيسـت و پـنج قـانون اصلاحي نـسبت بـه اين سـه قانون بياني از وضـعيت نـظام حقوقي انتخابات در ايران است.(رينولدز و ديگران، ۱۳۹۰: ۴۷)

در نظام حقوقي ايران ، انتخابات سراسري با محوريت نظارت و اجرا نمود مي يابد كه نظـارت با شـوراي نـگهبان و اجرا بـا دولت است مگر انتخابات شوراها. در جمهوري اسلامي ايـران ، چهـار هم آوردي انتخاباتي به طور سراسري برگزار مي شود: رياست جـمهوري، مجلس شـوراي اسـلامي، مجلس خبرگان و شوراهاي اسلامي شهر و روستا. شوراي نـگهبان نـظـارت بـــر انتخابـات مجلـس خبرگان رهبري، رياست جمهوري و مجلس شوراي اسلامي را بر عهده دارد (اصل نـود و نهـم).

انتخابات الكترونيک

در اين بخش از مقاله به انتخابات الكترونيک خواهيم پرداخت اما در ذيل اين توجه؛ از آن جا كه اين مقاله به نسبت ميان انتخابات الكترونيک و فرايند دموكراتيزاسيون می پردازد؛ دو رويكرد موافق اين شكل از برگزاری انتخابات نيز مورد بررسی قرار می گيرند. در جبهه موافقان؛ انتخابات الكترونيک با مردم سالاری ديجيتال نيز پيوند خورده است كه در آن خصوص نيز سخن خواهيم گفت.

انتخابات الكترونيک و مردمسالاری ديجيتال[1]: رويكرد موافقان

برخی صاحب نظران بر اين عقيده هستند كه استقرار دموكراسی مستقيم الكترونيک يک اتفاق انقلابی خواهد بود، هرچند گروه های ديگری نيز هستند كه عقيده دارند اين تحول، آرام و تدريجی خواهد بود (رجايی، ۲۰۱ :۱۳۸۴) اينترنت، همانند پارلمان های مردم سالارانه، مردم دنيا را در دهكده جهانی و در عصر رسانه ها و رايانه در تعامل نزديک قرار داده است. امروز اينترنت، هم دسترسی افزون به اطلاعات پارلمانی و هم توانايی بالقوه بيشتر برای مشاركت اجتماع در فرايند مذاكراتی پارلمانی را فراهم آورده است، از اين رو به عصر دموكراسی جهانی نزديک می شويم.

يكی از مفاهيمی كه دارای ارتباط تنگاتنگ با دموكراسی الكترونيک است، مفهوم رأی گيری الكترونيک است، به طوری كه اغلب افراد دو مفهوم را يكسان می پندارند. واژه رأی گيری الكترونيک به

1. Digital Democracy

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

معنای استفاده از ابزارهای مختلفی از جمله پانچ کارتها، برگه های رأی گیری حساس به علامت گذاری که به وسیله حسگرهای حساس به نور خوانده می شود و تلفن و اینترنت در فرایند رأی گیری است. امروزه طیف وسیعی از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه از رأی گیری الکترونیک برای ایجاد سهولت و سرعت در انتخابات خود استفاده می کنند(مجتهدزاده ،۶۳ :۱۳۸۱).

سیستم های رأی گیری الکترونیکی مجزا از هم عبارتند از:

۱- رأی گیری کامپیوتری (ایستگاهی)، ۲- رأی گیری اینترنتی و ۳- رأی گیری از طریق پیامک و تلفن های لمسی

در دولت الکترونیک لازم نیست که فقط از یکی از این سیستمها استفاده شود، بلکه می توان همزمان از هر سه روش استفاده کرد تا نتایج بهتری از لحاظ مشارکت مردم در انتخابات حاصل شود (تافلر، ۱۳۷۰ : ۵۳۰).

در پیاده سازی سیستم های رأی گیری الکترونیکی باید به چند نکته توجه اساسی داشته باشیم که عبارتند از: کارآمد بودن سیستم های سخت افزاری رای گیری الکترونیکی، محفوظ ماندن رأی هر شخص، مشخص نشدن هویت شخص رأی دهنده؛ بودن نرم افزارهای رأی گیری الکترونیکی و قابل استناد نبودن رأی ها.

از آنجا که دموکراسی فقط رأی دادن و یا تدارک اطلاعات عمومی بهتر برای شهروندان نیست، همه پرسی های الکترونیکی و باجه های اطلاعات عمومی نیز شرط کافی برای تأیید موجودیت دموکراسی الکترونیکی نیستند. حق تعیین سرنوشت، مشارکت و اظهارنظر است که هسته اصلی دموکراسی را می سازند. از این رو، دموکراسی یک فرهنگ سیاسی است که طیف بسیار وسیعی از ساختار را برای خود افزایی و بیان جمعی متقابل، شامل می شود در روزنامه ها ، تلویزیون و ... متأسفانه دموکراسی به هیچ وجه محقق نشده است. این رسانه ها به سرعت تحت تأثیر شخصیتها و گروههای سیاسی قرار گرفته و توده مردم را به سمتی که خود می خواهند، متمایل می کنند. آنچه امروزه در ذهن افراد می گذرد، به وجود آوردن دموکراسی مبتنی بر وب است(عالم، ۱۳۸۵: ۶۵).

انتخابات الکترونیکی: منتقدان و ملاحظه امنیت و حقوق شهروندی

مخدوش شدن رأي الکترونیکی می تواند به دلیل تقلب از طریق دزدی رأي و حمله های تزریق کد توسط ماشین رأی گیری صورت گیرد. برای نمونه: یک ماشین رأی گیری در مقابل حمله هایی که رأی هایی

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

از یک نامزد دزدیده شده و به دیگری داده شود آسیب پذیر است. ماشین رأی گیری نیز لاگهای متعدد و شمارنده های گوناگونی نگه می دارد که نشان دهنده استفاده متعدد از ماشین هستند، یک حمله دزدی موفق باید این رکوردها را به نحوی تغییر دهد که با تاریخچه ساخته شده در ماشین سازگار باشد. برخی از این حمله ها از طریق تزریق کد است و سپس حمله کننده نرم افزار مخرب خود را روی یک یا تعدادی ماشین رأی گیری نصب می کند(لیتلوود، برایان، رایان[1]، ۲۰۰۶: ۱۷۵).

حتی ویروس تقلب نیز می تواند به نحوی نوشته شود که برنامه های مخرب دیگری مانند: سرقت رأی یا منع خدمت را روی هر ماشین آلوده نصب کند. در این خصوص خوشبختانه، استفاده از تکنولوژی و راهکارهای مناسب، ریسک ها و خطرات انتخابات الکترونیکی را کاهش می دهد. با استفاده از کدهای کپچا[2] می توان مانع حملات منع خدمت و تزریق کد شد.

در خصوص شفافیت و محرمانگی آرای ماخوذه باید گفت در رأی گیری الکترونیکی از امضای کور به منظور حفظ حریم خصوصی رأی دهنده استفاده می شود این امضا به فرد اجازه می دهد که از فرد دیگری بخواهد که پیامی را بدون دانستن محتوای آن امضا نماید. به این طریق، فرد رأی دهنده از به حساب آمدن رأی خود اطمینان می یابد و همچنین، به دلیل محفوظ ماندن محتوا می داند رأی او غیر قابل ردگیری است و مراجع قانونی مسئول تأیید واجد شرایط بودن رأی دهنده، نمی توانند به محتوای رأی پی ببرند.

پیامدهای انتخابات الکترونیکی در ایالات متحده

در ایالات متحده آمریکا استفاده از سیستم رأي گيري الكترونيك از دهه ۱۹۹۰ آغاز شد و در انتخابات حزبي ايالتها مورد استفاده قرار گرفت. البته اين سيستم در سراسر آمريكا استفاده نمي شدو محدود به استفاده آزمايشي در برخي ايالتها بود. به عنوان نمونه در سال ۲۰۰۴ نظر سنجي هاي صورت گرفته در آمريكا نشان داد كه تنها ۳۰درصد از ثبت نام كنندگان در انتخابات از رأي گيري الكترونيكي استفاده كرده اند. انتخابات كنگره سال ۲۰۰۶ اين كشور در ايالت فلوريدا نيز به صورت الكترونيك انجام شد؛ انتخاباتي كه بسيار بحث انگيز شد و زمينه ايجاد ترديد در مورد سيستمهاي رأي گيري الكترونيك را فراهم نمود. رأي گيري الكترونيكي در مناطق ۲۵ گانه اين ايالت به خوبي پيش رفت به جز منطقه ۱۳ كه در آن ۱۸۰۰۰ رأيي به ثبت رسيده بود كه ثبت نامي براي آن صورت نگرفته بود. (سايت نسيم:۱۳۹۴)

1. Littlewood, Brian, Ryan
2. Captcha codes

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

به نظر می رسد آن چه در خصوص ایالات متحده و رای دهی الکترونیک در آن اهمیت دارد بیش از آن که یک پویش سیاسی-مدنی باشد نوعی فرایند تسهیل گری فنی انتخابات است. بنابراین نمی توان آن را به منزله ابزاری برای گذار به مردمسالاری فرض کرد. البته در این خصوص نیز دغدغه اصلی همان موضوع امنیت رای دهی است. برای مثال ربکا هیلوی در وب‌سایت ووکس نوشت: به نظر می‌رسد امنیت انتخابات آمریکا بیش از هر زمان دیگری در خطر باشد(همان منبع).

مساله امنیت سایبری انتخابات الکترونیک در ایالات متحده زمانی به دغدغه اصلی تبدیل می گردد که بنابر رای خبرگان این عرصه تقریبا هیچ گاه نمی توان از امن بودن کامل یک سامانه رای دهی اطمینان خاطر داشت. پس از هک دیتابیس سیستم رأی گیری الکترونیکی دو ایالت امریکا در سال ۲۰۱۶، مقامات اف بی آی به مسولین فشار آورده‌اند تا سیستم‌های مرتبط را ایمن‌سازی کنند. واحد سایبری اف بی آی در هشدار ۱۸ اوت تأکید کرده که هکرهای خارجی (روس یا سایر کشورها) قصد تخریب و تغییر نتیجه انتخابات را دارند.

هک اطلاعات کمیته ملی حزب دموکرات که بعداً معلوم شد توسط هکرهای روس انجام‌شده، باعث شده تا حکومت امریکا نسبت به برگزاری انتخابات به‌صورت الکترونیکی تردید کند. با استعفای «دِبی واسرمن شولتز» مدیر کمیته ملی دموکرات پس از انتشار ۱۹ هزار ایمیل مربوط به استراتژی این حزب در انتخابات و تکذیب هک شدن این سیستم توسط دولت مسکو؛ «جِه جانسون» وزیر امنیت داخلی اعلام کرد کنفرانس اضطراری برای امنیت سیستم‌های رأی گیری الکترونیکی برگزار می‌کند و در آنجا دراین‌باره تصمیم‌گیری خواهند کرد که پرسش اساسی این است که آیا می‌شود سیستم را ایمن‌تر کرد یا به‌طورکلی باید قید سیستم الکترونیکی رازد.

در این خصوص یاهو نیوز گزارش داد که در ماه جولای و به دنبال سرقت اطلاعات ۲۰۰ هزار رأی دهنده، سرور اصلی به مدت ۱۰ روز خاموش شد تا مشکلات امنیتی آن رفع شود اما مشکل ادامه پیدا کرد. در حمله به سیستم‌های آریزونا از یک نرم‌افزار فوق هوشمند برای سرقت دیتا استفاده‌شده بود.

واقعیت این است که در سیستم رأی گیری از اپلیکیشن های مربوط به زنجیره تأمین و سیستم رمزنویسی استاندارد استفاده می‌شود و هر رأی به رأی دهنده وصل می‌شود.

در دسامبر گذشته برزیل این سیستم را تعطیل کرد. (خبر انلاین، ۱۳۹۳)

در گزارشی دیگر به تکیه بر سامانه رای گیری الکترونیکی به عنوان یکی از نقاط بالقوه مشکل ساز برای انتخابات ۲۰۲۰ تکیه کرد و طرح های پیشرفته تری برای تضمین برگزاری انتخاباتی امن در این سال

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

را پیشنهاد داد. در این گزارش گفته شد که ۴۱ ایالت آمریکا در انتخابات ماه نوامبر (آبان ماه) از این سامانه استفاده می کنند. عده ای نیز پا را فراتر نهاده و از امکان خرید انتخابات سخن به میان آورده اند. آن ها می گویند از آنجا که «ال گور» و «جان کری» از افشای آن خودداری کردند، ما باید اکنون با این واقعیت روبرو شویم که از زمانی که رای‌گیری‌ها ما توسط دستگاه‌های رای‌گیری الکترونیک صورت گرفته، نتایج هر انتخاباتی می توانسته است در اواخر شب توسط استاندار و وزیر امور خارجه دستکاری شده باشد. صدها میلیون نفر از ثروتمندان و فوق ثروتمندان خواهان آن هستند که برای کنترل دولت پول خرج کنند، آیا شما تا به حال به این صرافت افتاده‌اید که امکان دارد آنها انتخابات را نیز بخرند(ایرنا، ۱۳۹۵).

صرف‌نظر از همه تردیدهای معقولی که وجود دارد، «مارتا استیل» در کتاب جنجالی خود برای اثبات این واقعیت به خوبی نشان داده است که تاوقتی که دستگاه‌های الکترونیک در مرکز شمارش آرا قرار دارند، دیگر چیزی به نام دموکراسی آمریکایی وجود ندارد. بلکه در عوض آن، ما با دسیسه، تملک، پنهان‌کاری، کارهای ضد دموکراتیک و حراج(یا لااقل) برنده شدن در مزایده الکترونیکی روبه‌رو هستیم(فارس نیوز، ۱۳۹۱).

در مجموع می توان ادعا کرد که در ایالات متحده به مثابه کشوری توسعه یافته رای دهی الکترونیکی بیش از آن که ابزاری برای ارتقاء مردمسالاری و تقویت حقوق و آزادیهای مدنی باشد سازوکاری برای افزایش میزان مشارکت سیاسی از طریق تسهیل شرکت در انتخابات است که این موضوع ما را به مدعای اصلی خود در این مقاله نزدیک تر می کند.

پیامدهای انتخابات الکترونیکی در ایران: گذار به دموکراسی

مساله انتخابات الکترونیک در ایران هرچند در پرتو مسائلی چون تسهیل در فرایندهای انتخاباتی، کاهش قابل توجه هزینه ها و ایجاد شفافیت ناشی از سرعت شمارش آراء و به تبع آن کاستن از خطر دستکاری انتخاباتی قابل درک است اما سویه مهمتر آن ایجاد بستری برای گذار به دموکراسی از طریق یک نظام انتخاباتی منسجم، در دسترس و قابل اعتمادتر است. از این رو مساله انتخابات الکترونیک در ایران را از چنین منظری باید مورد ملاحظه قرار داد.

بسترهای آغازین انتخابات الکترونیک در ایران

برگزاری انتخابات الکترونیک در ایران در سال ۱۳۷۸تصویب شد و در سال ۱۳۹۵ مورد بازنگری قرار گرفت. نمایندگان در قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی اصلاحاتی انجام دادند تا الزام قانونی برای

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

انتخابات الکترونیک ایجاد کنند. طبق این اصلاحات که در سال ۹۵ انجام شد وزارت کشور موظف است ظرف مدت شش ماه از زمان تصویب این قانون نسبت به نوین‌سازی شیوه های اخذ رای و شمارش آراء به منظور دقت، سلامت و نظارت بهتر در اخذ رای در حدود اعتبارات مصوب و پس از تایید شورای نگهبان اقدام کند. حال سوال این است که در این مدت، وزارت کشور تا چه حد در اجرای این قانون موفق بوده است.(سایت مشرق نیوز،۱۳۹۹)

طبق این قانون در انتخابات الکترونیکی با تایید شورای نگهبان از امضاهای الکترونیکی مجریان و ناظران استفاده می‌شود و ملاک اخذ رای از رای دهندگان، احراز عدم ثبت شماره ملی رای‌دهنده در سامانه انتخاباتی است. براساس مصوبه مجلس در ماده الحاقی ۴ مقرر شد در انتخابات الکترونیکی پس از ثبت‌نام رای‌دهنده و بعد از تایید هیات نظارت، کارت الکترونیکی مورد تایید نماینده فرماندار و ناظر صادر و تحویل رای‌دهنده می‌شود.

شمارش آرا با دستور نماینده فرماندار و نماینده هیات نظارت با امضای الکترونیکی آن‌ها توسط دستگاه الکترونیکی انجام می‌شود. پس از شمارش آرا، صندوق الکترونیکی و صندوق ثبت با نظارت ناظرین مهر و موم می‌شود و به همراه نسخه چاپی صورتجلسه الکترونیکی نتیجه انتخابات برای بخشداری و فرمانداری مرکز حوزه انتخابیه ارسال می‌شود. همچنین این قانون پیش‌بینی کرده که در صورت اختلال رای‌گیری الکترونیکی در یک شعبه اخذ رای یا یک دستگاه، با پیشنهاد رئیس شعبه و تصویب فرماندار و تایید هیات نظارت حوزه انتخابیه، انتخابات به صورت غیرالکترونیکی انجام می‌شود.

انتخابات الکترونیک در ایران: دغدغه زیر ساخت ها

رای‌گیری الکترونیکی یکی از روش های گردآوری آرای افراداست و معمولا از طریق اینترنت، تلفن همراه، تلویزیون دیجیتال، یا کیوسک‌هایی که در محل معینی نصب می‌شوند،صورت می‌گیرد(اسمیت و کلارک: ۲۰۰۵). به زعم کرانور و سیترون (۱۹۹۶)ویژگی‌های یک سیستم خوب رای‌گیری الکترونیکی عبارتند از:۱)دقت ۲)تعمیق دموکراسی ۳)حفظ حریم شخصی ۴)مناسبت و سازگاری ۵)قابلیت تصدیق و تایید و ۶)تحرک و پویایی.

رای گیری الکترونیکی این فرصت را به دولت‌ها می‌دهد تا کیفیت خدمات را ارتقا، فرایند انتخابات را برای جوانان مطلوب‌تر،و در هزینه‌های خود صرفه‌جویی کنند(بر ن و رابینز، ۲۰۰۳: ۲۵). البته مخالفان نیز بر نگرانی‌های امنیتی به عنوان عامل بازدارنده در پذیرش رای‌گیری الکترونیکی تاکید

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

می‌کنند. گیبسون‌به دو رویکرد اساسی در رای‌گیری الکترونیکی اشاره می‌کند(گیبسون[1]، ۲۰۰۱: ۵۶۵).

اولین رویکرد به اخذ آراء در محل انتخابات اشاره دارد که در آنجا با نصب کیوسک‌هایی آرای افراد اخذ و سپس از طریق اینترنت به دست‌اندرکاران انتخابات ارسال مـی‌شود.در مـقابل، رای‌گیری از راه دور شامل کسب رای شهروندان از طریق اینترنت و انتقال آنها به مقامات انتخاباتی است. بررسی ادبیات پژوهش، نقطه نظرهای اندیشمندان، و تجارب عملی دیگر کشورها مانند بلژیک، ایرلند و انگلستان در برگزاری انتخابات الکترونیکی نشانگر آن است که طراحی و استقرار انتخابات الکترونیکی مستلزم توجه به عواملی اسـت کـه می‌توان تحت عنوان پیش‌نیازهای مشارکت الکترونیکی از آنها نام مهمترین این عوامل عبارتند از: اعتمادسازی؛ زیرساخت‌های حقوقی؛ زیرساخت‌های تکنولوژیکی؛ آموزش و فرهنگ‌سازی؛ شفافیت و پاسخ‌گویی؛ امنیت شـبکه و اطـلاعات؛ عـزم حاکمیتی؛ تشخیص هویت و رعایت حـریم شـخصی افـراد. (همان منبع : ۵۶۶).

اینکه تا چه حد این عوامل در مورد ایران نیز صادق هستند مستلزم بررسی میدانی اسـت. خوشبختانه در این خصوص تحقیقاتی به شکل میدانی در دسترس است. خارستانی، و رهنورد، در مقاله ای با عنوان پیش نیازهای انتخابات الکترونیکی در ایران، بیان داشته اند که هرچند رای‌گیری الکترونیکی دارای موافقان و مخالفان خاص خود است،اما بر اسـاس نـظریه اقـتضایی این پرسش قابل طرح است که آیا شرایط لازم برای بـرگزاری انتخابات التروونیکی در کشوری مثل ایران فراهم است؟

جامعه آماری در پژوهش مورد بحث دست اندرکاران انـتخابات کـشور(اسـتانداران،فرمانداران،روس ای ستاد انتخابات استان‌ها)هستند براساس یافته ای این تحقیق؛ می توان ادعا کرد که مقایسه میانگین رتبه عـوامل احـصاء شـده نـشان مـی‌دهد که عامل حـاکمیت الکـترونیکی زیرساخت تکنولوژیکی(۳/۷) و امنیتی(۳/۵)به ترتیب مهمترین عواملی هستند که استقرار انتخابات الکترونیکی را تحت تاثیر قرار مـی‌دهند.و در مـقابل عـامل منابع انسانی و اعتمادسازی به ترتیب به مـیانگین ۲/۵ و ۱/۶ در مـرتبه آخـر هـستند(خارستانی و رهنورد:۱۳۸۶، ۷۸).

شاید امروز دیگر کمتر کسی باشد که قبول نداشته باشد؛ حل مشکلات کلان شهرها بـه روش سـنتی و بـدون استفاده از خدمات الکترونیکی ممکن نیست و همانند بسیاري از کشورها میتوان به کمک ارائه خدمات به صورت الکترونیکی، اینگونه مشکلات را برطرف کرد. در دنیاي جدید انتظارهاي افراد در مورد خدمات و محصولات و نیز نحوه و کیفیت ارائه آن به طور روزافزون در حال تغییر است و دولت نیز

1. Gibson

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

باید پاسخگوي این نیازها و انتظارها باشد. آنان میخواهند ساعتهاي کـار مؤسسـه -هاي دولتی افزایش یابد و هر زمان که خواستند بتوانند کارهاي خود را انجام دهنـد؛ در صـف هـا معطـل نشـوند؛ خدمات باکیفیتتري دریافت کنند که پاسخگوترین شکل دولت براي این انتظارهادر حال حاضر دولت الکترونیک است (محتشمی: ۱۳۹۳).

مدل مفهومی پژوهش

بر اساس آنچه در پیشینه پژوهش بیان شد، منظور از انتخابات الکترونیک استفاده از لوازم دیجیتال و الکترونیک در اخذ و شمارش آراء است. در این مورد رویکردها و دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد. برخی کشورها به دلیل توسعه‌نیافتگی ضعف در استفاده از وسائل دیجیتال، استفاده از این وسائل را موجب افزایش ناامنی در عرصه انتخابات و دخالت اشخاص و قدرتمندان در روند انتخابات می‌دانند. اما برخی کشورها اعتقاد دارند که در صورتی که این قانون و روش در انتخابات به درستی اجرا شود، باعث افزایش شفافیت و امنیت در روند انتخابات خواهد شد. اما نکته‌ای که در این زمنیه وجود دارد این است که از نظر تا عملیاتی شدن فاصله زیادی وجود دارد. اولین بار که از روش انتخابات الکترونیک در آلمان استفاده شدف شواهد نشاندهنده یک تقلب در امر انتخابات است. جوامع توسعه‌یافته در این امر اندکی پیشرفته‌تر هستند اما باز هم چالش‌های بسیاری در این زمینه وجود دارد. به عنوان مثال در انتخابات اخیر امریکا به عنوان یک کشور توسعه یافته، برخی سیاستمداران که خود حامی انتخابات الکترونیک بودندف اعتراض ب شکل‌گیری تقلب در انتخابات کردند. این امر نشان می‌دهد که در این زمینه باید تحقیقات بسیاری صورت گیرد. لذا مدلی که می‌توان برای این پژوهش ارائه داد در تصویر زیر خلاصه می‌شود.

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

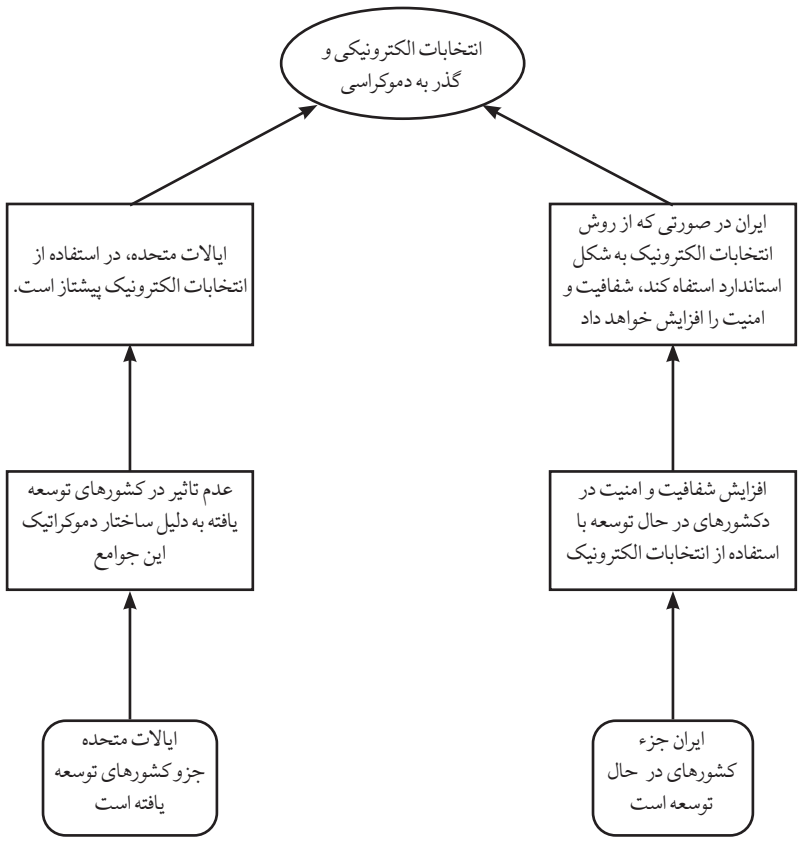

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش (این مدل با استفاده از منابع مختلف از رساله دکتری آقای بابک آذر باد استخراج شده است

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

نتیجه- گیری

به گفته کلیفت استفان، دموکراسی الکترونیک به معناي استفاده از فناوریها و استراتژیهاي ارتباطی و اطلاعاتی توسط بخشهاي دموکراتیک موجوددر فرایندهاي سیاسی جوامع محلی، ایالات، مناطق، ملل و البتـه در عرصـه جهانی است)فتحیان و تقوي،۱۳۷۸: ۳۸).در واقع دموکراسـی الکترونیـک را جستجوی کـاربرد ابزارهـاي الکترونیک ارتباطی درپیشبرد فرایندهاي دموکراتیک درنظام دموکراتیک دانسته اند. درصورت تقسیمِ دموکراسی دیجیتال یادموکراسی الکترونیک به سطح خردوکلان، درسطح خرد، میتوان به بررسی ارتباطات میان فردي و گروهی غیردولتی پرداخت ودرسطح کلان، فرهنگ وقوانین حاکم برفضاي اطلاعات را میتوان مـورد بررسی قرارداد.

دموکراسی الکترونیکی مفهومی است که با توسعه فنـاوري اطلاعـات و ارتباطـات شـکل گرفتـه اسـت؛ و بـه دموکراسی مبتنی بر حضور و مشارکت مردم با بهره گیري از ابزارهاي دیجیتالی می پـردازد. بنـابراین، ایـن حکـم بسیار کلی در مورد تأثیر فضاي سایبر و مجازي این پرسش را به وجود میآورد؛ که تأثیر این فضا بـر دموکراسـی چگونه خواهد بود در جواب می توان بیان کرد کـه ثبـت رأي دهندگان، رأي گیري، احترام به عقیده عمـومی، ارتباطـات بـین نماینـدگان انتخـاب شـده، تبـادل نظـر بـین نمایندگان مردم به صورت الکترونیکی، سازمانهاي قانونگذار متصل و مرتبط به هم و مشارکت آراي عمـومی در فرایندهاي تصمیم سازي و تصمیمگیري از مصادیق دموکراسی الکترونیکی که تاکنون حکومـت هـا و ملـت هـا در نقاط مختلف جهان توانسته اند برخی از این موارد را تجربه کنند(کسلمن، کریگر و جوزف[1]، ۲۰۱۰: ۲۶).

طبق تعریف یونسکو، حکمرانی الکترونیکی بـه معنـاي اسـتفاده بخـش عمـومی از فنـاوري هـاي اطلاعـات و ارتباطات با هدف تشویق شهروندان به مشارکت در فرایند تصمیم گیري به منظور گسترش مردمسالاري، تسـهیم اطلاعات و ایجاد دولت پاسخگو، شفاف و اثربخش است. حکمرانی الکترونیکی شامل سبک هاي جدیـد رهبـري ،سازماندهی و روشهاي جدید بحث و تصـمیم گیـري دربـاره سیاسـت و سـرمایه گـذاري، شـنیدن خواسـته ها ي شهروندان و عرضه اطلاعات و خدمات است بر اساس تعریف سازمان ملل متحد و انجمن مدیریت دولتـی امریکا، حکومت الکترونیک بر استفاده از اینترنت و شبکه هاي ارتباطی براي ارائه خدمات و اطلاعات حکومتها و دولتها به شهروندان دلالـت دارد(فیدی[2]، ۲۰۰۸: ۵۸).

1. Kesselman, Krieger & Joseph
2. Mphidi

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

میتوان از دانش فناوري اطلاعات و ارتباطات به نحوي اثربخش براي تحقق دموکراسی مستقیم استفاده کرد. این فناوري با ایجاد فضاي شبکه اي ،شکل جدیدي از دموکراسی با عنوان دموکراسی دیجیتالی مجازي یا دموکراسی الکترونیکی را ایجاد میکند که در آن اعضاي جامعه میتوانند با استفاده از شبکه هاي اینترنتی در امور مهم مملکتی، نظیر انتخابات الکترونیکی مشارکت کنند (قلیپور و پیران نژاد، ۱۳۹۳: ۲۵).

درباره مردم سالاري و مشارکت مستقیم مردم در امور اجتماع ملاحظه می شود که در بسیاري از آنها بر نقش توانمندسازي شهروندان و ارائه اطلاعات مرتبط در حوزه هاي گوناگون به آنها، به مثابه عاملی حیاتی براي توسعه مردمسالاري تأکید شده است، زیرا به ویژه توانمندسازي سیاسی شهروندان، پیامدهاي منفی و اثرات مخرب احتمالی مردم سالاري مستقیم را کاهش میدهد. از جمله این پیامدهاي منفی آن است که در دموکراسی تعداد سرها مهمتر است تا تعداد مغزها به عبارت دیگر چون در مردم سالاري جایگاه نخبگان در حد متوسط مردم تنزل پیدا میکند؛ پس خروجی این سیستم در مقایسه با سیستمی که نخبگان در تصمیم گیري قرار دارند مردم سالاري غیرمستقیم، از کیفیت کمتري برخوردار خواهد بود. یعنی در دموکراسی، عامه مردم که اطلاعات دقیقی درباره مسائل اجتماعی ندارند؛ و نخبگانی که به اطلاعات دقیقتري در این باره در دسترس دارند؛در جایگاهی برابر قرار میگیرند؛ که این موضوع مهم به مثابه انتقاد اصلی به بنیانهاي دموکراسی مدنظر قرار میگیرد. اما اکنون، چنین به نظر میرسد که با توسعه فناوري اطلاعات و ارتباطات، زمینه رفع این اتهام فراهم شده است. در واقع دولتها به مدد حکومت الکترونیک در تلاشند با ارائه اطلاعات مرتبط و دقیق و به موقع ، شهروندان را در جریان امور قرار دهند.

در مجموع می توان گفت فرایند گذار به دموکراسی در ایران علاوه بر فرهنگ سیاسی؛ کارگزار دموکراسی(طبقه متوسط شهری)، تقویت فلسفه و ایدئولوژی سیاسی فرد گرایانه دموکراتیک نیازمند تمهیدات نهادی نیز هست. دولت الکترونیک و شهروند دیجیتال دروازه ورود به عصر مردمسالاری الکترونیکی است و در این میان انتخابات الکترونیکی با تقویت زیر ساخت های مدنی و فنی لازم و نیز بستر حقوقی-نهادی مرد نیاز زمینه ساز گذار جامعه ایرانی به مردمسالاری خواهد بود.

پیشنهادات

با توجه به تجربیات و اطلاعات کسب¬شده در طی این پژوهش، پیشنهاداتی برای فعالیت¬های آتی ارائه خواهد شد.

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

- سنجش و ارزیابی نظرات مردم در مورد انتخابات الکترونیک
- ارزیابی و بررسی نظر نخبگان سیاسی در مورد انتخابات الکترونیک
- ارزیابی موفقیت دولت در تحقق دولت الکترونیک به صورت بروز رسانی شده
- ارزیابی دیدگاه نخبگان در شاخه دنیای مجازی و دیجیتال در مورد قابلیت¬های دیجیتال کشور برای اجرای طرح انتخابات الکترونیک
- بررسی دیدگاه کارکنان دولت در مورد اجرای طرح دولت الکترونیک و میزان رضایت از این طرح
- ارائه مدلهایی برای بهبود اجرای انتخابات الکترونیک و انجام به صورت آزمایشی

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

منابع

۱. پلاتنر، مارک؛ و اسمولار، الکساندر؛ جهانی شدن، قدرت و دموکراسی، ترجمه‌ی سیروس فیضی و احمد رشیدی، تهران: انتشارات کویر، ۱۳۸۳.

۲. پوپر، کارل، جامعه باز و دشمنان آن، ترجمه عزت اللّه فولادوند، تهران: انتشارات خوارزمی، ۱۳۷۷.

۳. خبیری، کابک؛ «جهانی شدن فرهنگ دموکراسی» در کتاب فرهنگ در عصر جهانی شدن، محمد توحید فام، تهران: انتشارات روزنه، ۱۳۸۲.

۴. رجایی، فرهنگ، پدیده جهانی شدن، وضعیت بشرتي و تمدن اطلاعاتی، ترجمه آذرنگ، تهران: انتشارات آگاه، ۱۳۸۴.

۲. عالم، عبد الرحمن، بنیادهای علم سیاست، تهران: نشر نی، ۱۳۸۵

۵. شوئل، فرانک ال، «آمریکا چگونه آمریکا شد؛»، ابراهیم صدقیانی، تهران: انتشارات امیر کبیر، تهران، ۱۳۸۳ ،چاپ سوم.

۶. عالم، عبدالرحمن، بنیادهای علم سیاست، تهران : نشر نی، ۱۳۸۵.

۷. کدیور، محمدعلی؛ گذار به دموکراسی، تهران: انتشارات گام نو، ۱۳۸۶.

۸. لفتویچ، آدریان؛ دموکراسی و توسعه، ترجمه‌ی احمد عقیلیان و افشین خاکباز، تهران: انتشارات طرح نو، ۱۳۸۲.

۹. لیپست، سیمور مارتین (۱۳۸۳) دایره المعارف دموکراسي، جلد اول، برگردان کامران فاني و نورالله مرادي، تهران : وزارت امور خارجه ، چ دوم .

۱۰. لیپست، سیمور مارتین؛ دایرةالمعارف دموکراسی، ترجمه‌ی گروه مترجمان به سرپرستی کامران فانی و نورالله مرادی، تهران: انتشارات کتابخانه‌ی تخصصی وزارت خارجه، ۱۳۸۱.

۱۱. رینولدز، آندرو و دیگران (۱۳۹۰) دانشنامه نظام هاي انتخاباتي، تهران : پژوهشکده مطالعات راهبردي .

۱۲. مجتهدزاده، پیروز، جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۱. ۱۱، مجتهدزاده، پیروز، دموکراسی و هویت ایرانی، تهران: نشر کویر، ۱۳۸۶

۱۳. هانتینگتون، ساموئل ،موج سوم دموکراسی. ترجمه احمد شهسا، تهران: انتشارات روزنه، ۱۳۸۰.

۱۴. هانتینگتون، ساموئل؛ موج سوم در پایان سده‌ی بیستم، ترجمه‌ی احمد شهسا، تهران: انتشارات روزنه، ۱۳۷۳.

۱۵. هلد، دیوید، مدل های دموکراسی، ترجمه خبر، تهران: انتشارات روشنگران و مطالعات زنان، ۱۳۸۴.

۱۶. انصاری، منصور، دموکراسی گفتگویی، تهران: نشر مرکز، ۱۳۸۴.

۱۷. بشیریه، حسین ،گذار به دموکراسی، تهران: نگاه معاصر، ۱۳۸۴.

۱۸. بشیریه، حسین، تاریخ اندیشه‌های سیاسی در قرن بیستم، تهران:نشر نی، ۱۳۷۹.

۱۹. بشیریه، حسین، درس‌هایی از دموکراسی برای همه، تهران : نگاه معاصرف ۱۳۸۴.

۲۰. بشیریه، حسین؛ گذار به مردم سالاری، تهران، نگاه:انتشارات معاصر، چاپ اول، ۱۳۸۷.

مجلات

۲۲. خارستانی و رهنورد، پیش نیازهای انتخابات الکترونیکی در ایران، فصلنامه پژوهشی دانش مدیریت پاییز ۱۳۸۶ – شماره ۷۸.

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

۲۳. صمدی، هادی، نهاد، نهادگرایی و نهادینه شدن، فصلنامه تکاپو، ش ۱۱ و ۱۲، بهار و تابستان ۱۳۸۴
۲۴. فرانس کرس ثولث، در باب ادغام نهادگرایی جدید و قدیم، ترجمه شیخ بابائی، صفیه، فصلنامه تکاپو، ش ۱۱ و ۱۲۲، بهار و تابستان ۱۳۸۴
25. Cranor, L. F. and Cytron, R. K. (1996). "Design and Implementation of a Security-Conscious Electronic Polling System", Washington University Computer Science Technical Report WUCS- 96-02. February.
26. Geuna, A & et al (eds), Science and Innovation, London, Edward Elgar, 2003
27. Littlewood B, Bryans JW, Ryan PYA, Strigini L. (2006). E-voting: Dependability Requirements and Design for Dependability. Proceedings of the First International Conference on Availability, Reliability and Security.20. Novotný M. (2009). Design and analysis of a practical e-voting protocol. The Future of Identity in the Information Society; 170-183.
28. Marsh, J & et al. The International Dynamic of the International Political Orders, Exploration * Contestation on the Study of World Politics, MIT Press, Cambridge MA, 1999
29. Moran, Michael. The Oxford Handbook of Public Policy, Oxford University Press, 2006
30. Powell, W.W. the New Institutionalism in Organizational Analysis, Chicago, University of Chicago Press, 1991
31. Sudha, P. & Pradeep, K. Sharma, New Institutionalism and Legislative Governance in the Indian States: A Comparative Study. New Dehli, Jawahalal Nehru University, 2005
32. lowi, T. The End of Liberalism. New York, W. W. Norton, 1979
33. Smith, A. D. and Clark, J. S. (2005). "Revolutionizing the voting process
34. Burn, J. and Robins, G. (2003). "Moving towards e-government: a case study of organizational change processes", Logistics Information Management. Vol, 16. No, 1.
35. Gibson, R. (2001). "Elections online: assessing internet voting in light of the Arizona Democratic Primary", Political Science Quarterly. Vol, 116. No, 4.
36. Jasanoff, S. Science and Citizenship: A new Strategy, Science and Public Policy, Vol, 31, N, 2, 2004
37. https://www.nasimonline.ir/Content/Detail/2346919/

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]

38. https://www.irna.ir/news/83617907
39. https://www.farsnews.ir/printnews/13910813000460
40. http://stnews.ir/content/news/85808d8
41. https://per.euronews.com/2017/10/22
42. https://fa.wikipedia.org/wiki/
43. http://stnews.ir/content/news/85808d8
44. http://mshrgh.ir/1142674
45. https://.irna.ir/news/8518503
46. https://www.tabnak.ir/fa/tags/23238
47. https://www.mehrnews.com/news/4846292)

به این مقاله این‌گونه ارجاع دهید: DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۱۰۱۰۶

آذرباد، بابک؛ حق شناس، محمد جواد (۱۴۰۰)، «الکترونیکی شدن انتخابات و گذار به دموکراسی، مطالعه تطبیقی پیامدهای این فرآیند در ایالات متحده و ایران» فصلنامهٔ پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، س۱۱، ش۱، بهار ۱۴۰۰، صص ۱۳۸-۱۱۷.

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-11]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.1.10.8]